

ЕЛЕКТРОННИЙ УРЯД: СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Аналізується електронний уряд як один із альтернативних способів організації політичного життя суспільства. Дається визначення та пояснюється сутність поняття електронного уряду, розкриваються його особливості. Також досліджуються можливі подальші перспективи розвитку та впровадження даного уряду.

Ключові слова: електронний уряд, традиційний уряд, інформаційні технології, комунікація, органи влади, інформаційне суспільство, електронна демократія, електронне урядування, електронні послуги, електронна комерція.

Анализируется электронное правительство как один из альтернативных способов организации политической жизни общества. Дается определение и объясняется сущность понятия электронного правительства, раскрываются его особенности. Также исследуются возможные дальнейшие перспективы развития и внедрения данного правительства.

Ключевые слова: электронное правительство, традиционное правительство, информационные технологии, коммуникация, органы власти, информационное общество, электронная демократия, электронное управление, электронные услуги, электронная коммерция.

Analyzes the e-government as one of the alternative ways of organizing political life. Defines and explains the essence of the concept of e-government, disclosed his features. Also explore prospects for further development and implementation of the Government.

Key words: e-government, traditional government, information technology, communication, government, information society, e-democracy, e-governance, e-services, e-commerce.

Останнім часом усе частіше науковцями порушується питання удосконалення системи державного урядування з використанням новітніх інформаційних технологій. Це пов'язано в першу чергу із тим, що світ стає більш розвиненим, динамічним, мобільним і вимагає нових підходів до організації суспільного й політичного життя.

Саме зважаючи на це, проблема електронного уряду стає все більш актуальною. Варто зазначити що ця проблематика наразі хвилює не лише представників влади, а й кожного свідомого громадянина. Враховуючи сучасні можливості комп'ютерних технологій та швидкий розвиток дистанційної комунікації можна свідчити про те, що на даний час електронний уряд є реальною альтернативою уряду традиційному.

Аналізуючи джерельну базу можна свідчити про те, що ця проблематика є достатньо розробленою як серед зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Серед останніх найбільш вагомих внесок здійснили такі вчені, як І. Агамірзян [1], О. Баранов [2], Н. Васильєва [3], М. Вершинін [4], В. Дрожжинов [5], А. Штрик [5], О. Ємельяненко [6] та інші.

Метою статті є аналіз та систематизація поглядів вітчизняних науковців на електронний уряд, а також виокремлення його особливостей та можливих перспектив подальшого розвитку.

Доцільним буде розпочати дослідження даної теми із витоків та історії появи такого явища як «електронний

уряд». Реалізувати ідею електронного уряду стало можливим із появою Інтернету. Спроби використати телекомунікаційні засоби з метою державного управління здійснювалися вже давно. Так, ще в 1970-ті роки у США в штаті Огайо (округ Колумбус) провели експеримент: в усіх будинках встановили інтерактивну телематичну систему. «У результаті виникли «електронні загальноміські збори», де громадяни могли спостерігати засідання планової комісії місцевої адміністрації і за бажання активно обговорювати, а також висловлювати власну думку шляхом миттєвого кнопкового голосування» [3, с. 73.].

Саме поняття «електронного уряду» з'явилося на початку 90-х років, реалізовуватися ж практично воно почало тільки наприкінці 90-х. Першим у світі ідею урядового порталу реалізував Сінгапур. Він став першою країною, де у 1999 році був створений масштабний урядовий портал. Урядовий портал країни не тільки почав надавати інформаційні послуги, але й дозволив отримати деякі державні послуги, для яких раніше населення було змушене відвідувати різні міністерства та відомства. Портал підтримує кілька розділів: бізнес, оборона, освіта, зайнятість, охорона здоров'я, житло, правопорядок та інше. Кожна державна установа відповідає за свій сектор [7].

Законодавча система США пішла далі всіх у процедурному підході до фіксації змін у житті суспільства, тому не дивно, що саме ця держава стала

однією з перших у розробці систем електронного уряду [7].

Ще в лютому 1997 року американська адміністрація виступила з ініціативою «Удосконалення урядової діяльності через нові технології», а в 2000 році стартував проект FirstGov, що об'єднав близько 20 000 сайтів державних органів різних рівнів. Проект здійснювався в кілька етапів: до 2002 року проводилися нескладні операції (наприклад, оформлення водійських ліцензій, заповнення деяких електронних документів), із 2002 по 2005 рік створювався єдиний сайт електронного уряду, що дозволив американцям спілкуватися в Інтернеті як із представниками федерального уряду, так і з органами урядування штатів і міст [7].

У Європі лідером у цій сфері є Великобританія – з 2000 року реалізується програма «E-citizen, e-business, e-government» («Електронний громадянин, електронний бізнес, електронний уряд») у рамках проекту «Стратегічної структури для обслуговування суспільства в інформаційному столітті». Програма передбачає розвиток і використання всіх електронних видів державних послуг – вони можуть надаватися через Інтернет, мобільний зв'язок, цифрове телебачення, центри обслуговування викликів (кол-центри) [7].

Якщо говорити про країни Центральної і Східної Європи, то Європейський Союз уже створив фонд «Smart», завданням якого є надання допомоги цим країнам в «електронізації» діяльності державних органів. На просторі колишнього СРСР першими впроваджувати електронне урядування почали країни Балтії – Естонія і Латвія [7].

У пострадянських країнах на цей час реалізуються різні проекти, які становлять основу «електронного уряду»: удосконалюється телекомунікаційна інфраструктура, починається широке вживання корпоративних систем в митній, фінансовій, податковій областях; формуються різні електронні реєстри, кадастри [7].

В Україні першим етапом створення такої системи прийнято вважати 1998 р. Тоді було ухвалено Національну програму інформатизації. У ній один із напрямів присвячений створенню відомчих інформаційно-аналітичних систем. Лише в 2000-2001 роках був передбачений розвиток або створення понад 30 інформаційно-аналітичних систем різноманітного рівня та двох десятків систем електронних інформаційних ресурсів загальнодержавного масштабу. До них належать: системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної статистики, податкової адміністрації, митної служби, міністерств транспорту, праці та соціальної політики, аграрної політики, внутрішніх справ, інформаційно-аналітичну систему з питань надзвичайних ситуацій, Вищого арбітражного суду й багатьох інших [1].

Існує велика кількість визначень поняття «електронного уряду». Одне з найбільш розгорнутих і повних належить О. Баранову. Вчений зазначає, що електронний уряд – це уряд, у якому вся сукупність як внутрішніх, так і зовнішніх зв'язків і процесів підтримується й забезпечується відповідними інформаційно-комп'ютерними технологіями. Іншими словами, необхідною умовою переходу до електронного уряду є широка інформатизація всіх процесів у звичайній діяльності міністерств, відомств, місцевих органів

виконавчої влади, причому як внутрішніх, так і зовнішніх [2].

О. Смеляненко наголошує на тому, що термін «e-government» досить складний для перекладу українською. І «електронний уряд» – лише один із варіантів цього перекладу. Слово «government» можна також передати як «урядування». Отже, може йтися про «електронну державу», «електронний державний апарат», «електронну інфраструктуру держави», «державу інформаційного суспільства» тощо [6].

Основні напрями діяльності електронного уряду – це електронна демократія, електронне урядування, електронні послуги, електронна комерція [6].

Електронна демократія ґрунтується на використанні технічних засобів, що допомагають розв'язувати багато проблем процедурного характеру. Передусім це виявляється під час планування, проведення електронних консультацій або електронного голосування. Такі взаємини й заходи, зокрема віртуальні міські збори, відкриті наради, опитування громадської думки й форуми громад, підвищують ступінь політичної участі громадян [6].

Електронне урядування стосується внутрішніх інформаційних систем, підтримки управлінсько-адміністративних функцій державних установ, зокрема керування даними й інформацією, ведення електронних записів і потоків інформації [6].

Електронні послуги – це надання в електронній формі урядової інформації: програм і напрямів діяльності уряду, формування стратегій задля розв'язання найважливіших суспільних проблем. Електронні послуги характеризуються новими формами громадянської участі та співробітництва між владою й громадянами [6].

Електронна комерція припускає обмін і придбання товарів через Інтернет, включаючи надання платних інформаційних послуг. Наприклад, громадяни можуть сплачувати податки або рахунки за житлово-комунальні послуги, продовжувати реєстрацію транспортних засобів тощо [6].

Суттю електронної форми уряду є об'єднання за допомогою інтернет-технологій усіх міністерств і відомств у єдиний комплекс із вищим ступенем інтегрування внутрішніх процесів (документообіг) і єдиним інтерфейсом (вікном взаємодії) із громадянином (користувачем). Тож громадянин має можливість спілкуватися не з п'ятьма відомствами по черзі, а з єдиним електронним посередником, що водночас представляє їх усіх. Окрім цього, запит громадянина автоматично направляється у відповідні інстанції, й у більшості випадків відповідь (юридична консультація, квитанція про сплату послуг, бюлетень для голосування, довідка, податкова декларація) дається негайно й без участі людини [6].

Важливою перевагою електронного уряду є можливість участі населення в обговоренні законопроектів й урядових рішень, що дотепер для більшості було неможливим. За наявності ж електронного уряду власні інтереси зможуть відстоювати не лише лобісти, а й пересічні громадяни. Так, під час обговорення важливого законопроекту або постанови уряду кожна людина зможе висловити власну думку. Планується, що спеціальна аналітична система оброблятиме

отриману інформацію, узагальнюючи її, наприклад, у вигляді графіка. Якщо він покаже зростання кількості незадоволених певним нововведенням, питання буде знято з обговорення [6].

Як стверджує О. Баранов існують дві крайні точки зору стосовно існування урядів взагалі, а також їхньої можливої заміни з використанням інформаційних технологій [2].

Перша з них зводиться до того, що в умовах найбільшого поширення інформаційних комп'ютерних технологій роль держави, уряду, місцевих органів влади й інших централізованих владних інститутів нівелюватиметься. Це пояснюють тим, що «електронна демократія» (комп'ютерні технології) зможе забезпечити реальну можливість участі в ухваленні управлінських рішень найширшим верствам населення, усім без винятку громадянам. Справді, сучасні техніка й технології в принципі дозволяють це зробити. Але уявіть собі, щодня ви після роботи маєте сідати до монітора комп'ютера й висловлювати свою думку з усіх важливих і менш важливих питань держави, області, міста, району тощо. При цьому вам необхідно вивчити історію питання, оцінити соціально-економічні, екологічні, політичні й інші наслідки ухвалення рішення. Напевно, для багатьох із нас це видасться досить обтяжливим. Та й прийняті рішення хтось повинен реалізовувати, контролювати їхнє виконання. Очевидно, певні органи, наділені владними повноваженнями [2].

Тому найреалістичнішою видається **інша** точка зору. Вона полягає в тім, що впровадження інформаційних технологій не призводить до зниження ролі державних інституцій, органів самоврядування, навпаки – підвищення ефективності діяльності згаданих органів, яке визначає ще більшу їхню значимість. Але в чому праві ініціатори дискусій, так це в тому, що в умовах широкого використання комп'ютерних технологій необхідно переглядати парадигму державного, адміністративного управління [2].

Процес формування та впровадження електронного уряду складається з трьох основних етапів [8]:

– перший – на цьому етапі держава формулює свою стратегію та тактику щодо е-уряду, закладає підвалини для його подальшого запровадження. Відкриваються веб-сайти органів державної влади, на яких розміщується довідкова інформація про основні напрямки діяльності цих органів, вирішуються питання щодо технічного і програмного забезпечення їх роботи (тобто веб-сайтів), розпочинається робота серед громадян щодо роз'яснення мети створення е-уряду та навчання їх використовувати можливості е-уряду для задоволення своїх потреб;

– другий – відбувається подальша інтеграція веб-сайтів окремих органів державної влади у єдиний портал, на веб-сторінках органів державної влади починають впроваджувати елементи інтерактивної взаємодії, передусім формується набір послуг, які громадянин може отримувати електронним чином, тобто в режимі он-лайн (спрощення бюрократичних процедур – розміщення форм, бланків, замовлень, які передбачають можливість їх заповнення і відправки та не потребують присутності громадянина), удоскона-

люється навігація порталу (користувач може легко перейти з веб-сторінки одного органу державної влади чи місцевого самоврядування на іншу, тобто відбувається як горизонтальна навігація (на рівні органів влади одного підпорядкування), так і вертикальна (наприклад, від центральних органів державної влади до місцевих органів), окрім того закладається можливість зворотного зв'язку (подання заяв, звернень, скарг, запитів тощо, які поки що не потребують обов'язкової відповіді органу державної влади у режимі он-лайн), розвивається мережа громадських пунктів доступу до Інтернету;

– третій – це переведення спілкування між громадянином і органами державної влади переважно в режим он-лайн, якнайповніше надання електронних послуг (24 години на добу, 7 днів на тиждень), активна реалізація зворотного зв'язку (відповідальність органів державної влади та місцевого самоврядування за надання відповідей на звернення громадян у режимі он-лайн), розвиток цифрової демократії (можливість інтерактивного двостороннього спілкування, участь громадян в обговоренні законопроектів, проектів постанов, рішень органів державної влади, обговорення кандидатів на ті чи інші керівні посади в органах влади та місцевого самоврядування, електронне голосування тощо) [8].

Виділяють такі принципи організації електронного уряду [8]:

– Орієнтація на громадян. Громадяни (платники податків) як власники уряду, а не лише споживачі його послуг, визначають політику і напрямок розвитку проекту.

– Зручність і простота використання. Усі електронні додатки, які застосовуються в е-уряді, мають на меті полегшити користування системою для громадян, збільшивши швидкість обслуговування запитів і скоротивши термін очікування.

– Бізнес-трансформація. Усе програмне забезпечення, архітектура й інфраструктура, а також політика електронного уряду спрямовані на те, щоб додати урядовій системі ефективності бізнес-моделі з її відповідною низкою переваг.

– Вартість і складність. Вони мають бути зведені до мінімуму, щоб робота із системою не викликала ускладнень як у приватних, так і в корпоративних користувачів.

– Обслуговування. Ефективність роботи електронного уряду має проявлятися в його здатності швидко і з найменшими витратами обслужити найбільшу кількість громадян, забезпечуючи при цьому найвищу якість послуг.

– Відповідність. Електронні додатки мають повністю відповідати загальній архітектурі систем безпеки, ідентифікації, електронних платежів, а також загальному дизайну користувальницького інтерфейсу системи.

– Масштабність рішень. Електронні додатки мають забезпечувати взаємодію між різними структурами й органами, які складають систему, і повну взаємну сумісність.

– Виконання. Додатки мають відповідати меті удосконалення трансакцій шляхом скорочення тривалості й зменшення складності обслуговування і прикладених зусиль.

– Звітність. Додатки мають збільшувати точність даних, можливість їх архівування, а також аудита транзакцій.

– Швидкість втілення. Термін доопрацювання й впровадження додатків має становити від трьох до дев'яти місяців.

– Готовність до дії. Урядові органи повинні виявляти готовність приєднатися до системи й адаптувати відповідно до неї свою роботу. Враховуючи, що це пов'язано з певними ризиками, ці органи мають керуватися розумними прикладами і здоровим глуздом, а також бути упевненими в успіху й корисності проекту [8].

Як вважають європейські експерти, у результаті впровадження е-уряду варто очікувати [5, с. 143]:

- поліпшення якості послуг з надання інформації держорганами;
- зменшення часу обслуговування клієнтів (громадян і бізнесу);
- зниження адміністративних бар'єрів;
- зменшення витрат на адміністрування;
- розширення набору державних послуг;
- підвищення ефективності діяльності держорганів і якості надаваних ними громадянам і бізнесу послуг;
- поліпшення показника задоволеності клієнтів послугами.

Серед політичних результатів варто виділити [5, с. 143]:

– відкритість і прозорість діяльності органів влади;

– підвищення ступеня участі громадян і органів влади в інформаційному суспільстві;

– зростання рівня залученості громадян у демократичні процеси;

– збільшення результативності й ефективності впроваджуваної політики

Отже, можна зробити висновок, що хоча електронний уряд є новим явищем у політичному житті, цілком ймовірно, що він стане реальною заміною урядові традиційному. О. Смельяненко наголошує, що реалізація концепції електронного уряду не просто підвищує ефективність роботи державного апарату, а, по суті, створює передумови для формування принципово нової моделі демократії – цифрової демократії, заснованої на повнішому підпорядкуванні урядової діяльності суспільству й на можливості прямої участі громадян у вирішенні державних і місцевих питань шляхом он-лайнного голосування [6].

О. Баранов вважає, що всі, хто замислюється про електронний уряд, повинні розуміти, що передусім йдеться про інформатизацію всіх управлінських процесів в органах державної влади всіх рівнів, про інформатизацію міжвідомчих взаємин, про створення комп'ютерних систем, здатних підтримувати всі функції взаємодії цих органів із населенням і бізнесовими структурами [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Агамирзян И. Электронное правительство в контексте глобализации [Электронный ресурс] / И. Агамирзян. – Режим доступа : http://www.garweb.ru/conf/ms/20020626/smi/msg.asp-id_msg=41833.htm.
2. Баранов О. Электронный уряд в Україні? Буде! Коли? [Электронный ресурс] / О. Баранов. – Режим доступа : <http://www.dt.ua/3000/3050/33406/>.
3. Васильева Н. А. Философские аспекты мировой политики: в 2-х частях. Часть 1: Политико-философский анализ информационных новаций современного цивилизованного развития / Н. А. Васильева. – СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2003. – 213 с.
4. Вершинин М. «Электронное правительство» в XXI веке [Электронный ресурс] / М. Вершинин. – Режим доступа : <http://www.pr-news.spb.ru/publicat/>
5. Дрожжинов В. Электронные правительства и повышение конкурентоспособности стран – членов ЕС / В. И. Дрожжинов, А. А. Штрик // Технологии информационного общества – Интернет и современное общество: Труды VIII Всероссийской объединенной конференции (Санкт-Петербург, 8-11 ноября 2005 г.). – СПб., 2005. – С. 140–143.
6. Смельяненко О. Традиційний та електронний уряд: концептуальні відмінності [Электронный ресурс] / О. Смельяненко. – Режим доступа : <http://www.viche.info/journal/811/>.
7. E-GOV у світі. Світовий досвід е-урядування [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://nc.gov.ua/menu/e_gov/.
8. Принципи організації електронного уряду [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://pidruchniki.ws/12210605/politologiya/printsiipi_organizatsiyi_elektronnogo_uryadu.

Рецензенти: **Ярошенко В. М.**, к.політ.н., доцент;
Простова О. І., к.політ.н.

© Левченко Л. О., Ткаченко А. В., 2012

Дата надходження статті до редколегії 15.10.2012 р.

ЛЕВЧЕНКО Леся Олександрівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Чорноморського державного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв.

Коло наукових інтересів: політична психологія та політична іміджологія, історія та теорія політичних партій та рухів.

ТКАЧЕНКО Анастасія Вікторівна – аспірант кафедри політичних наук Чорноморського державного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв.

Коло наукових інтересів: політичні мережі, електронний уряд.